

ARCHIVAL STUDIES

UDC 930.25 (101)

JAROSLAV S. KALAKURA Kyiv Taras Shevchenko National University,
doctor of historical sciences, professor (Ukraine)**IN THE POST-SOVIET ARCHIVAL UKRAINE:
DISCOMMUNISATION AND TRENDS**

Abstract. *The features of post-Soviet archival decommunisation in the context of the restoration of state independence of Ukraine, decentralization, democratization of information and archival systems, creating archival legislation, the formation of the National Archival Fund, overcoming the peripheral and marginality. The author highlights of key trends archival studies on ways of restructuring archival research education, creation of educational materials, upgrade human resource capacity archivists, increase scientific and theoretical and methodological level of research, deepen their interdisciplinary relations, national traditions in archival research, its transformation into Ukrainian.*

Analyzes the activities leading archival research cells, especially Ukrainian Research Institute of Archives and Documentation, Academic Ukrainian Institute of Archeology and Source Studies. M.S. Grushevsky, archival research departments of national universities, especially the Kyiv Taras Shevchenko University. They considered key areas and topics of research, their connection with the theory and practice to isolate bottlenecks and future problems. They pay attention to the research and methodological activities of the central, sectoral and regional state archives, introduction of achievements of science in practice archival research.

Author analyzed the nature and conceptual foundations of contemporary Ukrainian archival his separation from Russian and Soviet, removal of ideological stereotypes associated with the paradigm "Rusko measure" common archive and preserve the environment under the aegis of Moscow. Considerable space is devoted to international cooperation of archivists from Ukrainian, integration into European archival research and archival space, his approach to the standards of the European Union and the world.

Keywords: *Archives, Ukrainian Archives, de-communization, trends, archival theory, history records, archival management, archival biographical, post-Soviet, Ukrainian Institute of Archives and Documentation, Department.*

КАЛАКУРА Я.С.Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доктор історичних наук, професор (Україна)**ПОСТРАДЯНСЬКЕ АРХІВОЗНАВСТВО В УКРАЇНІ:
ДЕКОМУНІЗАЦІЯ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Анотація. *Розглядаються особливості декомунізації архівознавства в пострадянській Україні в контексті децентралізації та демократизації архівної системи, висвітлюються провідні тенденції розвитку на шляхах перебудови архівознавчої освіти і науки, оновлення кадрового потенціалу, відродження національних традицій та його трансформації в українське, аналізується діяльність провідних архівознавчих осередків та ключові напрями досліджень, їх проблематика і зв'язок з теорією і практикою.*

З'ясовується сутність, концептуальні засади і критерії визначення українського архівознавства, його відсепарування від російського і радянського, інтеграція у європейський архівний простір та адаптація до світових стандартів.

Ключові слова: архівознавство, українське архівознавство, декомунізація, тенденції розвитку, теорія архівознавства, історія архівів, архівний менеджмент, архівна біографістика, пострадянський період, Український інститут архівної справи і документознавства, кафедри архівознавства, міжнародне співробітництво архівістів.

КАЛАКУРА Я.С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доктор исторических наук, профессор (Украина)

ПОСТСОВЕТСКОЕ АРХИВОВЕДЕНИЕ В УКРАИНЕ: ДЕКОММУНИЗАЦИЯ И ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ

Аннотация. *Рассматриваются особенности декоммунизации архивоведения в постсоветской Украине в контексте децентрализации и демократизации архивной системы, освещаются ведущие тенденции развития на пути перестройки архивоведческого образования и науки, обновления кадрового потенциала, возрождения национальных традиций и его трансформации в украинское. Анализируется деятельность ведущих архивоведческих центров и ключевые направления исследований, их проблематика и связь с теорией и практикой.*

Выясняется сущность, концептуальные основы и критерии определения украинского архивоведения, его отсепарирование от российского и советского, интеграция в европейское архивное пространство и адаптация к мировым стандартам.

Ключевые слова: архивоведение, украинское архивоведение, декоммунизация, тенденции развития, теория архивоведения, история архивов, архивный менеджмент, архивная биографистика, постсоветский период, Украинский институт архивного дела и документоведения, кафедры архивоведения, международное сотрудничество архивистов.

Під пострадянським архівознавством розуміють якісно новий етап у розвитку наукових знань про архіви, їх історію і організацію архівної справи в умовах після проголошення державної незалежності України. В цей трансформаційний період, який досить таки затягнувся, відбулися глибокі зміни в усіх сферах суспільного життя, в тому числі в архівістиці, в архівознавчій науці та освіті. Головними з них стали заходи щодо декомунізації і десовєтзації архівної справи, її децентралізації та демократизації, інтеграції в європейський архівний простір. Наукове осмислення новітніх надбань українського архівознавства, належить до актуальних і недостатньо опрацьованих проблем історико-архівних досліджень. У статті із урахуванням уже наявних публікацій [16; 20; 23; 28; 41], ставиться мета відстежити трансформацію радянського архівознавства в українське, виявити провідні тенденції його декомунізації, відродження національних традицій, розвитку знань із історії, теорії, методології і практики національної і зарубіжної архівістики, сформулювати авторське бачення перспективних напрямів досліджень.

Українське архівознавство, як і архівна справа на землях України загалом, має не тільки давню традицію, але й низку особливостей своєї історії. Головними з них є, по-перше, двоколісність його тривалого розвитку, адже діяльність архівів і опрацювання наукових засад їх функціонування упродовж довгого часу відбувалося в двох культурно-цивілізаційних полях: західноєвропейському – в межах Австро-Угорської імперії і східному – у рамках Російської імперії. По мірі згасання Української революції 1917-1921 рр., яка надавала шанс для утвердження соборності системи архівних установ і забезпечення

цілісності архівної науки, насадження влади більшовиків у центральних і східних регіонах України, а з 1939 р. – на західноукраїнських землях, відбувалася советизація та ідеологізація архівної справи, нищення її національних традицій. По-друге, доба радянського тоталітаризму залишила негативний слід на архівознавстві в Україні, зумовлений його тотальною комунізацією, абсолютизацією партійно-класового трактування архівних свідчень, централізацією та шаблонізацією архівної справи, обмеженням доступу до архівної інформації, репресіями проти архівістів і архівознавців, зосередженням архівної науки у Москві, маргіналізацією і нищенням українських фондів і національного архівознавства. Як відомо, з середини 1930-х років в Україні були остаточно згорнуті архівознавчі студії, суспільству нав'язувались ідеологічні гасла на зразок: “*архіви – на службу партії*”, “*архівні документи – зброя в класовій боротьбі*”, “*засіб нищення ворогів народу*”. В 1934 р. було припинено видання журналу “*Архів Радянської України*”, а з 1939 р. архівна галузь була перепідпорядкована Наркомату внутрішніх справ, що ще більше посилювало партійний диктат, централізацію і обмеження доступу до архівної інформації, а кваліфіковані кадри архівістів зазнали чисток, погромів і репресій. Підготовка архівістів була зосереджена в Москві, а рішення про архівознавче відділення в Київському університеті з'явилося лише в 1944 р. Правда, в 1960-1980 рр., термін “*архівознавство*” почав відновлюватись як “*теорія і практика архівної справи*”, побачили світ поодинокі публікації з архівної справи, але вони здебільшого глорифікували радянську архівну систему і політику “*архівного будівництва*” [7; 29], обмежували місце архівознавства лише рамками спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін [43, с. 10]. По-третє, за чверть століття відновленої державної незалежності України у сфері архівної науки і практики відбулися істотні зміни, сформувалися загалом сприятливі умови для формування українського архівознавства, водночас назріла й необхідність підсумувати його надбання, виявити вузькі місця, окреслити перспективи подальших студій.

Ось чому актуальним є з'ясувати, з одного боку, сутність радянської спадщини в архівознавстві України, а з іншого, – проаналізувати його трансформацію в пострадянське та українське. На час відновлення державної незалежності України ключові питання теорії, історії і методології архівної справи відбивали радянську методологію і властивий їй рівень архівного мислення, яке утверджувало не тільки спотворене партійно-класове трактування архівної справи, але й периферійність української архівістики, її маргінальність. Необхідно було корінним чином змінити ставлення до архівів і архівознавчої науки, відродити національні традиції, повернутися обличчям до архівної справи загалом. Відрадно, що вже перше пострадянське десятиріччя було позначене своєрідним спалахом архівознавчих досліджень, якісно новим рівнем і масштабами архівознавчої освіти, відокремленням українського архівознавства від радянського та його усамостійненням від російського. Цьому сприяло прийняття Верховною Радою України низки законодавчих актів, зокрема закону “*Про національний архівний фонд і архівні установи*” [1], реформування архівної справи на шляхах децентралізації та інтеграції у європейський інформаційний простір, створення Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, Інституту архівознавства Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, академічного Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, перетворення Науково-інформаційного бюлетеня Головного архівного управління в науково-практичний журнал “*Архіви України*”, заснування “*Студій з архівної справи та документознавства*”, міжвідомчого збірника “*Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*”, відкриття навчальної і наукової спеціальностей «архівознавство», підготовка нової генерації українських архівістів і архівознавців, помітна активізація наукової і методичної діяльності центральних і обласних державних архівів тощо. Тільки за останні 10 років за спеціальностями з

архівознавства, історіографії, джерелознавства, спеціальних історичних дисциплін, бібліотечної справи та ін. захищено понад 60 докторських та кандидатських дисертацій, безпосередньо або дотично присвячених історії і теорії архівної справи, архівознавству, документознавству та діловодству, біобібліографії визначних українських архівістів.

На першому, перехідному етапі розвитку архівознавства в незалежній Україні (1991-2005 рр.) пріоритетним напрямом архівознавчих студій стала підготовка національних посібників з архівознавства та історії архівної справи в Україні, довідково-методичної літератури [2, 3, 7, 30, 34, 40]. До цієї роботи активно долучилися С.В. Абросимова, В.В. Бездрабко, Г.В. Боряк, І.Л. Бутич, Л.М. Васько, І.Н. Войцехівська, В.М. Волковинський, Л.З. Гісцова, Л.В. Гурбова, М.В. Делеган, О.М. Дзюба, М.Г. Дубик, Л.А. Дубровіна, Л.О. Драгомірова, Я.С. Калакура, А.В. Кентій, К.І. Климова, П.І. Кравчук, П.М. Кулаковський, С.Г. Кулешов, В.С. Лозицький, В. Ляхоцький, І.Б. Матяш, Н.П. Московченко, К.Є. Новохатський, М.Г. Палієнко, Г.В. Папакін, Р.Я. Пиріг, Ю.А. Прилепішева, І.І. Сварник, З.О. Сендик, О.С. Сокирко, Н.М. Христова, В.С. Шандра, Г.К. Швидько, М.Г. Щербак, А.К. Шурубуря та ін. Рубіжне значення мало створення біобібліографічних довідників про визначних архівістів та архівознавців України [37; 38], Архівної енциклопедії [35], низки праць з теорії і практики архівознавства та документознавства [12; 13; 24; 26; 27; 31; 32; 33]. Занурення в з'ясування історії створення і діяльності архівних установ України, аналіз їх інформаційних ресурсів, студії про зародження і розвиток української архівознавчої думки, роль її фундаторів дозволили подолати низку стереотипів, нав'язуваних російським і радянським архівознавством про відсутність архівної традиції в Україні, виявити провідні тенденції і самотуність національної архівістики та архівознавства.

Другий етап архівознавчих студій умовно охоплює період між Помаранчевою Революцією і Революцією гідності (2005-2014 рр.). Попри його суперечливість, намагання певних сил загальванізувати трансформаційні та євроінтеграційні процеси. Він пов'язаний з появою ряду праць, присвячених осмисленню методологічних та історіософських засад архівознавства, правовим засадам архівної справи, її інформатизації, розвитку архівного менеджменту [5; 8; 11; 15; 17; 18; 19; 21; 22; 24; 25].

Євромайдан і Революція гідності започаткували третій, сучасний етап розвитку архівознавства, пов'язаний з подальшою його декомунізацією, подоланням комплексу "совковості" та утвердженням українськості.

Оглядаючи доробок українських архівознавців за останню чверть століття, можна виокремити декілька магістральних напрямів наукових досліджень: а) теоретико-методологічні, історіософські, правові та історіографічні засади архівознавства, його зв'язок з джерелознавством, археографією, документознавством, інформатикою та спеціальними історичними дисциплінами; б) історико-архівознавчі праці; в) термінознавчі студії; г) інформаційно-технологічні і методичні розробки з практичної архівістики; д) архівний менеджмент; е) архівно-біографічні розвідки; є) міжнародне співробітництво архівістів. Сьогодні кожен з цих напрямів представлений низкою фахових дослідників і відповідними студіями.

В результаті наполегливої роботи Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства, науковців архівознавчої кафедри Шевченкового університету та інших осередків вдалося довести, що Україна має не тільки давню і самотуню історію архівної справи, національні архівознавчі традиції, але й власну модерну архівознавчу наукову школу. Одним із піонерів запровадження концепту "українське архівознавство" був Олександр Грушевський, який ще в 1918 р. оприлюднив у журналі "Україна" замітку під заголовком "Сучасне українське архівознавство" [10, с.

82]. Доба Української революції 1917-1921 рр. конституювала українське архівознавство, представники якого з урахуванням європейського досвіду за короткий час опрацювали концепцію самодостатньої організації архівної справи і демократичну модель державного управління нею. Було закладено основи для подальшої українізації архівознавчої школи, сформованої свого часу на базі Університету св. Володимира і Київської археографічної комісії, розроблено україномовний понятійний апарат архівістики. Однак із встановленням більшовицько-радянського режиму в Україні багато з цих напрацювань були відкинута як ворожі і націоналістичні, а з припиненням українізації на сам термін *“українське архівознавство”* на півстоліття було накладено ідеологічне табу, замість якого запроваджувався концепт *“радянське архівознавство”*. Не відкидаючи низки деяких позитивних сторін цієї доби, тогочасний досвід був малопродуктивним з погляду національного виміру. В умовах незалежності України, коли розгорнулося реформування архівної справи і архівознавчої науки на засадах децентралізації, демократизації, відкритості та міжнародного співробітництва цей досвід вдалося критично переосмислити, очистити його від ідеологічних нашарувань і повернутися до відродження національних традицій з урахуванням сучасних модернізаційних та інтеграційних процесів.

Зупинимося докладніше на проблемі відродження і утвердження українського архівознавства, яка постала разом з відновленням суверенітету і державної незалежності України. Ще раз підкреслимо, що її дослідження істотно активізувалось у процесі трансформації українського суспільства і органів державного управління, опрацювання і прийняття Закону *“Про Національний архівний фонд і архівні установи”*, при активній участі колективів новоствореного Українського науково-дослідного інституту архівної справи і документознавства, реформованої джерелознавчої кафедри Київського університету імені Тараса Шевченка в кафедрі архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, призвело до інституціоналізації навчальної та наукової спеціальності *“архівознавство”*. У науковому вимірі запровадження терміну *“українське архівознавство”* відбувалося на тлі декомунізації суспільства, тобто очищення його від ідеологічних нашарувань та стереотипів на кшталт *“радянське архівознавство”*, подолання різного роду обмежень щодо доступу до архівної інформації, її розсекречування. Чи не вперше публічне обговорення питання про інституціалізацію концепту *“українське архівознавство”* відбулося у листопаді 1996 р. на Всеукраїнській науково-практичній конференції на тему *“Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи”*, матеріали якої опубліковані окремим збірником [36]. Вона відіграла засадничу роль і для авторського колективу, який працював над створенням національного підручника *“Архівознавство”* під егідою Держкомархіву України і особисто Р.Я. Пирого. Як керівник авторського колективу маю самокритично визнати, що не так легко було подолати живучість радянського стереотипу *“архівна справа в Україні”*, комплекс провінційності, синдром меншовартості та інерцію старого архівного мислення, які стояли на перешкоді того, щоб чіткіше заявити про українську архівну справу і українське архівознавство. На жаль, не знаходимо ми цього терміну і в термінологічному словнику *“Архівістика”* (заради справедливості зазначимо, що в передмові, підготовленій К.Є. Новохатським, вміщено наступну фразу: *“Український словник є не лише тому, що викладений українською мовою, а й тому, що в ньому розкрито основну проблематику саме української архівістики з особливостями і відмінностями, відсутніми в інших країнах”* [2, с. 6]. Не отримало належного місця це поняття і в *“Хрестоматії з архівознавства”*, правда, упорядники зазначили, що українське архівознавство мусить торкнутися особливостей організації архівної справи на теренах України в умовах Литви, Польщі і Московської держави [40, с. 11], а також у *“Нарисах історії архівної справи в Україні”*. Проривом на цьому шляху могло стати видання *“Української архівної*

енциклопедії” [35], однак і в його глосарії відсутній окремий термін “українське архівознавство”, а в статті “Архівознавство” (автор І. Матяш) із цього приводу знаходимо одну фразу: “Відбиттям термінологічних пошуків на українському ґрунті стали позиції двох видатних істориків-архівознавців – В. Веретенникова та В. Романовського”. Проте в іншій статті та ж І. Матяш, розглядаючи основні етапи формування українського архівознавства, висловила низку важливих положень на користь концепту “українське архівознавство”. Сумнів викликає хіба що твердження, ніби формування архівної науки на українських теренах почалося дещо пізніше, ніж у країнах Європи (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) [35, с. 154]. При такому підході виникає суперечність з подальшими роздумами авторки щодо діяльності губернських учених архівних комісій, відомих архівістів М. Владимирського-Буданова, М. Іванишева, О. Левицького, В. Іконникова, Я. Новицького, Д. Яворницького та ін. До речі, до цього переліку варто було б додати такі постаті, як В. Антонович на Наддніпрянщині та Д. Зубрицький в Галичині.

Після Євромайдану і Революції гідності в засобах масової інформації з’явився термін “модерна українськість”, під якою розуміють усвідомлене відчуття ідентичності на ґрунті гордості за Україну, її історію, самодостатність і нескореність [9, 39]. Коли мова йде про українське архівознавство, то маємо враховувати, що ця дефініція є похідною від таких понять як українські архіви, українські архівісти, українські архівознавці, українське архівне законодавство, зрештою, і Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства. Це словосполучення цілком співзвучне з поняттями “український народ”, “українська нація”, із власними назвами суміжних наук: “українська історіографія”, “українська археографія”, “українське джерелознавство” тощо. Воно відповідає і вживаним назвам національних архівознавств країн ЄС, зокрема: німецьке архівознавство, польське архівознавство тощо.

На Всеукраїнській науково-практичній конференції “Архіви-наука-суспільство: шляхи взаємодії” у травні 2015 р. отримало схвалення запропоноване автором цієї розвідки визначення українського архівознавства як спеціальної системи знань, тісно пов’язаної з українською історичною наукою, джерелознавством, археографією, спеціальними історичними дисциплінами, що вивчає історію, теорію, методологію і технологію архівної справи в Україні та за рубежом, з’ясовує закономірності її розвитку, досліджує та популяризує інформаційні ресурси архів [14; 17]. У цьому визначенні акцентується увага на кількох принципових положеннях, зокрема на тому, що мова йде не просто про науку чи дисципліну, а про систему знань про історію, теорію і практику української архівної справи, про його закономірності і провідні тенденції. При цьому воно не замикається лише українським контекстом, оскільки є частиною архівознавства європейського і світового.

Які ж критерії національного характерні для визначення українського архівознавства, що відрізняє його від інших національних архівознавств? З поміж головних ознак можна виокремити, принаймні, п’ять:

а) українська архівістика (теорія і практика) має давню історію і самобутні традиції, становлення яких пов’язане з Києво-Руською державою як державою українського народу. Культурно-інтелектуальна спадщина Київської Русі – це надбання, насамперед, українського народу, як її ключового етносу, який дав назву “Україна” державному об’єднанню тих слов’янських племен, які його створили. Відтак, все що відбувалося впродовж історії на їх етнічній землі має український етнізм;

б) українська етнічність і відповідна самоідентифікація архівознавців, їх походження із українських теренів або тривала робота на них і прихильне ставлення до української архівної справи. Тобто мова йде не лише про українське походження, але органічний зв’язок архівознавців з теренами України, тривала робота в Україні, прихильне і зацікавлене ставлення до української архівної справи. Це, в першу чергу, етнічні українці

– Дмитро Багалій, Богдан і Віктор Барвінські, Іван Бутич, Ольга Водолажченко, Олександр Грушевський, Іван Каманін, Пилип Клименко, Іван Крип'якевич, Орест Левицький, Орест-Нестор Мацюк, Віктор Романовський та ін.

в) домінування серед оприлюднених архівознавцями праць, документальних збірників, матеріалів і сюжетів, які стосуються українських архівів та їх ресурсів. Наприклад, В. Антонович, М. Іванишев, В. Іконников та інші своєю працею на ниві історичної та правничої науки, діяльністю в Київській археографічній комісії, безпосередньою участю у створенні архіву давніх актів в Києві зробили вагомий внесок у розвиток української архівістики і збагачення знань про архіви і архівну справу.

г) спроможність архівознавця, незалежно від його етнічності, максимально прислужитися українському народу, його національному проекту. Ось чому до українських архівознавців відносимо білорусів Митрофана Довнар-Запольського, Костянтина Харламповича, євреїв Михайла Рубача, Рувима Шпунта, поляків Кароля Бадецького, Освальда Бальцера, Войцеха Гайноша, росіян Василя Веретенникова, Євгена Іванова, В'ячеслава Стрельського, словака Миколу Радвані та ін., оскільки без їх наукового і практичного доробку важко було б уявити розвиток ключових сегментів української архівної справи і знань про неї.

д) пізнаваність українського архівознавства в світі шляхом презентації наукових досліджень за рубежом, публікації архівних документів, оприлюднення ретроспективної архівної інформації в мережі Інтернет, участі у міжнародних конференціях, міжнародному співробітництві, в т.ч. у Міжнародній раді архівів. Важко переоцінити тут і роль істориків та архівознавців української діаспори, діяльність українських архівних осередків за рубежом. Нині українська архівістика має всі підстави бути більш пізнаваною за кордоном, особливо в контексті євроінтеграційних процесів, підписання Угоди про асоціацію України та ЄС. Це дуже важливо і для формування міжнародного статусу української архівістики.

Звичайно, названі критерії досить умовні. І все ж вони дають змогу залучити до надбань українського архівознавства все, що пов'язане з нарощуванням на теренах України знань про історію і практику архівної справи, а також персоніфікувати його за рахунок долучення осіб неукраїнського походження, які безпосередньо причетні до розбудови української архівної справи і науки. Мова йде про білорусів, росіян, австрійців, євреїв, поляків, росіян, угорців і т.д. Що ж стосується сучасності, то пріоритетним критерієм тут виступає українське громадянство.

Маємо бути свідомі, що додання до поняття *“архівознавство”* прикметника *“українське”* ще не означає, що воно механічно стане таким за змістом, за наповненням, за світоглядною спрямованістю. Адже, маємо, наприклад, в Україні Українську православну церкву Московського патріархату, але чи є вона насправді українською. Можна механічно перекласти українською польський чи французький підручник з архівознавства, але від цього він не стане українським. Очевидно, треба, щоб зміст архівознавчих праць створював відчуття українського світу, сприяв корпоративній ідентичності українських архівістів і архівознавців. І це головне.

Аналізуючи українське пострадянське архівознавство, не можна оминати живучість *“синдрому комунізації архівної справи і архівознавства”*, симптоми якого не відмерли автоматично разом із крахом тоталітарної системи, а показали властивість успадковуватись і передаватись як новим поколінням архівістів та науковців, так і владі в її архівній політиці. Чимало ознак цього синдрому, головними з яких були стереотип *“другорядності архівної справи”*, *“пріоритет ідеології і політики над науковістю”*, звичка ставити *“політичну доцільність вище історичної правди і архівних документів”*, все ще циркулюють у сучасній практиці архівістики. У цьому зв'язку заслуговують

підтримки праці дослідників, спрямовані на викриття злочинів комуністичного режиму, на руйнування і спростування советських стереотипів і міфів, на доведення неспроможності спроб їх симпатиків видати крах комунізму як фатальне “*викривлення*” ідеї або як результат “*підривної діяльності заходу*” [6, с. 13-14]. Ностальгію за “*советським проектом*” всіляко підживлюють ідеологи “*руського міра*” та їх прислужники в Україні. Ось чому необхідно, з одного боку, підвищувати методологічну зрілість українських архівознавців, повніше використовувати зарубіжний досвід країн, зокрема Польщі, Латвії, Литви, Естонії, Словаччини, Чехії та ін., які швидше позбулися рудиментів комунізму, а з другого, глибше досліджувати на особистісному рівні психологічні аспекти творчого процесу різних поколінь у тоталітарну добу. Одна з проблем деяких сучасних архівознавців, у т.ч. молодій генерації, полягає у невизначеності та конфлікті кількох методологій, у їх “*плаванні*” між залишками радянського нормування і постмодерністськими підходами до методології. Відповідаючи на суспільні виклики, зумовлені анексією Росією АР Крим, гібридною війною проти України, яка має у своєму змісті і війну історичних пам’ятей, дуже важливо формувати у членів українського співтовариства архівістів почуття громадянської відповідальності і патріотизму.

Перед українським архівознавством стоїть багато нерозв’язаних теоретичних, методологічних і конкретно-історичних проблем. Йдеться про продовження студій з історії архівознавчої думки, осягнення досвіду колективів провідних центральних і місцевих архівних установ, а також окремих архівістів. У нас майже відсутні дослідження репрезентативності НАФ України і його структурних складових, що винятково важливо за умов розпорошеності багатьох фондів. Надзвичайно велика робота очікує архівознавців у контексті реалізації законів України про декомунізацію суспільства і розширення доступу до архівів репресивних органів тоталітарної доби.

Особливої уваги заслуговує опрацювання оновленої стратегії формування Національного архівного фонду, теорії і методики експертизи цінності документів, методів репрезентативного відбору документів на державне і комунальне зберігання з урахуванням їх походження, змісту, авторства, унікальності інформаційного ресурсу, обґрунтування оптимальних термінів їх зберігання, удосконалення обліку. Не секрет, що частина архівістів все ще керується радянськими критеріями визначення цінності документів. Сучасний динамічний етап документотворення та документообігу в системі органів державного управління, діяльності установ науки, освіти, культури, соціальної сфери, а також громадських об’єднань, політичних партій, переходу на електронні носії інформації об’єктивно диктує необхідність розроблення наукових засад та інноваційних підходів до технології фондування, реставрації, реконструкції та зберігання документів. Архіви, особливо місцеві, у своїй роботі з комплектування не займаються прогностичною діяльністю, недостатньо враховують нові тенденції науково-дослідної роботи, наприклад, підвищення інтересу до повсякдення, дослідження ментальності тощо. З урахуванням новітніх інформаційних засобів і технологій необхідно опрацювати наукові засади модернізації створення науково-довідкового апарату архівів, автоматизованих довідників і путівників, єдиної загальнодержавної системи архівної інформації, що особливо актуальне для інформаційного суспільства. Йдеться і про нові підходи використання ретроспективної інформації, надання архівних послуг. Інтеграція України у світовий архівний простір, міждержавне співробітництво архівів об’єктивно диктують сформувати українське бачення історії, теорії і практики зарубіжного архівознавства. Ми не маємо права дивитися на нього лише через “*російські окуляри*”.

І, нарешті, це низка актуальних проблем, що відносяться до архівного менеджменту, управління персоналом – це наука, мистецтво і досвід ефективної роботи з людьми з метою успішного виконання ними поставлених завдань та задоволення їх потреб. Робота

з персоналом належить до пріоритетних проблем архівного менеджменту, оскільки мова йде про найбільше багатство архівної галузі, держави і суспільства загалом. Сучасне розуміння персоналу є набагато ширшим ніж поняття “кадри” і означає не просто особовий склад або трудовий ресурс архіву, а насамперед його інтелектуальний потенціал, культурний і освітній рівень працівників, їх кваліфікацію і досвід, компетентність, моральний і фізичний стан, спроможність колективу успішно і якісно виконувати поставлені завдання. Євроінтеграційний вибір України орієнтує персонал системи архівних установ, включаючи й науковців, на подальшу демократизацію, забезпечення їх публічності, прозорості та відкритості, поваги до особи та її запитів. Нині на зміну крилатому гаслу радянської доби “Кадри вирішують усе” приходить, хоч і повільно, його нове розуміння – “Все в руках Людей і для Людей”.

1. Про внесення змін до Закону України “Про Національний архівний фонд і архівні установи України” від 13 грудня 2001 р. – Київ: Вісник Держкомархіву України, 2003. – Вип.1. – С.3-15.
2. Архівістика: Термінолог. словник / Авт.-упоряд.: К.Є. Новохатський (кер. авт. кол.) та ін. – Київ, 1998. – 106 с.
3. Архівознавство: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / Гол. ред. Я.С. Калакура. – Київ, 1998. – 314 с.
4. Архівознавство: Підруч. для студ. іст. ф-тів вищ. навч. закладів України / За заг. ред. Я.С. Калакури та І.Б. Матяш. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – Київ: ВД “КМ Академія”, 2002. – 356 с.
5. Берковський В.Г. Сутність та основні завдання політики держави в архівній сфері / В.Г. Берковський // Архіви України, 2012. – Вип.5. – С.5-16.
6. Бідненко В. В плену у призрака комунізму / В.В. Бідненко. – Київ: ВД “Персонал”, 2008. – 152 с.
7. Бутич І.Л. Радянське архівне будівництво на Україні / І.Л. Бутич // Архіви України, 1968. – №3. – С.3-13.
8. Бойко В.Ф. Уніфікація документації в Україні: історія та сучасний стан: автореф. дис.... канд. іст. наук: 27.00.02 / В.Ф. Бойко. – Київ, 2015. – 20 с.
9. Воропаєва Т. Українськість як системний чинник колективної ідентифікації / Т. Воропаєва // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип.2. – С. 85-89.
10. Грушевський О. Сучасне українське архівознавство / О.С. Грушевський // Україна. – 1918. – Кн.1-2. – С.82-84.
11. Зозуля С.М. Сучасна архівна термінологія в Україні: автореф. дис.... канд. іст. наук: 27.00.02 / С.М. Зозуля. – Київ, 2012. – 19 с.
12. Калакура Я. Архівознавство: наука чи система наукових знань / Я.С. Калакура // Студії з архівної справи та документознавства. – 1996. – Т.1. – С. 43-49.
13. Калакура Я.С. Наукова школа архівістів та археографів Університету Св. Володимира / Я.С. Калакура // Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Історія. – 2014. – №5. – С.25-30.
14. Калакура Я.С. Національні історико-архівні традиції як чинник українського державотворення 1917-1921 рр. / Я.С. Калакура // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917-1921 рр.) – Київ, 1998. – С. 5-11.
15. Калакура Я.С. Стратегія і тактика архівного менеджменту / Я.С. Калакура // Архіви України. – 2013. – №5. – С.5-17.
16. Калакура Я.С. Сучасне архівознавство у Шевченковому університеті / Я.С. Калакура // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.4. – Київ, 1999. – С.58-62.
17. Калакура Я.С. Українське архівознавство: критерії національного / Я.С. Калакура // Студії з архівознавства та документознавства. – Т.22-23. – Київ, 2015. – С.17-20.
18. Калакура Я.С. Управління персоналом у системі архівних установ / Я.С. Калакура // Архіви України. – 2015. – №1. – С.94-110.
19. Калакура Я.С. Управлінські рішення в структурі архівного менеджменту / Я.С. Калакура // Архіви України. – 2014. – №2. – С.92-105.
20. Калакура Я.С. 70 років архівознавчій кафедрі Київського університету / Я.С. Калакура, М.Г. Щербак // Архіви України. – 2014. – №4-5. – С.338-345.
21. Клименко Т. Пріоритетні напрями діяльності обласних архівних установ України на сучасному етапі їх розвитку / Т. Клименко // Студії з архівної справи та документознавства. – 2015. – Т.22-23. – С.21-25.
22. Котляревська Н.М. Основні напрями маркетингу і менеджменту в архівній справі / Н.М. Котляревська // Сумський історико-архівний журнал. – 2005. – №1. – С.106-107.
23. Ляхощкий В. Основні напрями діяльності Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства / В. Ляхощкий // Студії з архівної справи та документознавства. – Т.1. – Київ, 1996. – С.4-12.
24. Матяш І. Архівна наука і освіта в Україні 1920-1930-х років / І.Б. Матяш. – Київ, 2000. – 592 с.
25. Матяш І. Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку / І.Б. Матяш. – Київ: ВД “КМА”, 2012. – 515 с.

26. *Матяш І.Б.* Поняття про архівознавство як науку: генеза змісту / І.Б. Матяш // Архіви України. – 2010. – №1. – С.49-75.
27. *Матяш І.* Українська архівна періодика 1920–1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія / І.Б. Матяш. – Київ, 1999. – 480 с.
28. *Матяш І.Б.* Українське архівознавство: основні періоди та етапи розвитку / І.Б. Матяш // Архіви України. – 2008. – №1. – С.57-65.
29. *Мітюков О.Г.* Архівне будівництво на Україні (1917-1973) / О.Г. Мітюков. – Київ: Наукова думка, 1975. – 271 с.
30. Нариси історії архівної справи в Україні / За заг. ред. І.Б. Матяш та К.І. Климової. – Київ: ВД «КМ Академія», 2002. – 612 с.
31. *Папакін Г.В.* До питання про законодавчо-нормативне забезпечення архівування документів / Г.В. Папакін // Сумський історико-архівний журнал. – 2009. – №VI-VII. – С.7-16.
32. *Приходько Л.Ф.* Теоретичні та прикладні аспекти дослідження архівних аудіовізуальних документів / Л.Ф. Приходько // Архіви України. – 2015. – №4. – С.7-43.
33. *Селіверстова К.Т.* Науково-методичне забезпечення експертизи цінності документів / К.Т. Селіверстова // Архіви України. – 2014. – №4-5. – С.131-151.
34. Спеціальні галузі історичної науки: Зб. на пошану Марка Якимовича Варшавчика / Редкол.: Я.С. Калакура (гол. ред.) та ін. – Київ, 1999. – 211 с.
35. Українська архівна енциклопедія / Редколегія: І.Б. Матяш (голова) та ін. – Київ, 2008. – 680 с.
36. Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. – Київ, 1997. – Ч.І. – 380 с.
37. Українські архівісти: Біобібліогр. довід. У 3-х вип. Вип.1. ХІХ ст. – 1930-ті рр. / Упоряд.: О.М. Коваль, І.Б. Матяш, В.С. Шандра. – Київ, 1999. – 367 с.
38. Українські архівісти: Біобібліогр. довід. У 3-х вип. Вип.2. 1940-1960-ті рр. / Упоряд.: Т.В. Портнова. – Київ, 2002. – 254 с.
39. *Федорченко І.* Українськість і національний характер: співвідношення понять / І. Федорченко // Українознавчий альманах. – 2010. – Вип.2. – С.241-243.
40. Хрестоматія з архівознавства: Навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / Упоряд.: Г.В. Боряк, І.Б. Матяш, Р.Я. Пиріг. – Київ: ВД «КМ Академія», 2003. – 408 с.
41. *Хомич І.М.* Проблеми української архівної науки та освіти в сучасній історіографії / І.М. Хомич // Сумський історико-архівний журнал. – № XVIII-XIX. – 2012. – С.7-11.
42. *Христова Н.* Архівне описування: історія та аспекти подальшого розвитку / Н. Христова // Архіви України. – 2009. – №3-4. – С.21-27.
43. *Шевченко Ф.П.* Місце та роль архівознавства серед інших спеціальних історичних дисциплін / Ф.П. Шевченко // Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. – Київ, 1967. – С.10-11.

References:

1. Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Natsional'nyy arkhivnyy fond i arkhivni ustanovy Ukrainy» vid 13 hrudnya 2001 r. – Kyiv: Visnyk Derzhkomarkhivu Ukrainy, 2003. – Vyp.1. – S.3-15.
2. Arkhivistyka: Terminoloh. slovnyk / Avt.-uporyad.: K. Ye. Novokhat-s'kyu (ker. avt. kol.) ta in. – Kyiv, 1998. – 106 s.
3. Arkhivoznavstvo: Pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakladiv / Hol. red. Ya.S. Kalakura. – Kyiv, 1998. – 314 s.
4. Arkhivoznavstvo: Pidruch. dlya stud. ist. f-tiv vyshch. navch. zakladiv Ukrainy / Za zah. red. Ya.S. Kalakury ta I.B. Matyash. – Vyd. 2-he, vypr. i dop. – Kyiv: VD «KM Akademiya», 2002. – 356 s.
5. Berkovs'kyu V.H. Sutnist' ta osnovni zavdannya polityky derzhavy v arkhivniy sferi / V.H. Berkovs'kyu // Arkhivy Ukrainy, 2012. – Vyp.5. – S.5-16.
6. Bydnenko V. V plenu u pryzraha kommunisty / V.V. Bydnenko. – Kyiv: VD «Personal», 2008. – 152 s.
7. Butych I.L. Radyans'ke arkhivne budivnytstvo na Ukraini / I.L. Butych // Arkhivy Ukrainy, 1968. – №3. – S.3-13.
8. Boyko V.F. Unifikatsiya dokumentatsiyi v Ukraini: istoriya ta suchasnyy stan: avtoref. dys.... kand. ist. nauk: 27.00.02 / V.F. Boyko. – Kyiv, 2015. – 20 s.
9. Voropayeva T. Ukrainy's'kist' yak systemnyy chynnyk kolektyvnoyi identyfikatsiyi / T. Voropayeva // Ukrainoznavchyy al'manakh. – 2010. – Vyp.2. – S. 85-89.
10. Hrushevs'kyu O. Suchasne ukraiyins'ke arkhivoznavstvo / O.S. Hrushevs'kyu // Ukrainyina. – 1918. – Kn.1-2. – S.82-84.
11. Zozulya S.M. Suchasna arkhivna terminolohiya v Ukraini: avtoref. dys.... kand. ist. nauk: 27.00.02 / S.M. Zozulya. – Kyiv, 2012. – 19 s.
12. Kalakura Ya. Arkhivoznavstvo: nauka chy systema naukovykh znan' / Ya.S. Kalakura // Studiyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva. – 1996. – T.1. – S. 43-49.
13. Kalakura Ya.S. Naukova shkola arkhivistiv ta arkhivofriv Universytetu Sv. Volodymyra / Ya.S. Kalakura // Visnyk KNU im. Tarasa Shevchenka. Istoriya. – 2014. – №5. – S.25-30.

14. Kalakura Ya.S. Natsional'ni istoriko-arkhivni tradytsiyi yak chynnyk ukrayins'koho derzhavotvorennya 1917-1921 rr. / Ya.S. Kalakura // Arkhivna ta bibliotekna sprava v Ukraini doby vyzvol'nykh zmahaniy (1917-1921 rr.) – Kyiv, 1998. – S.5-11.
15. Kalakura Ya.S. Stratehiya i taktyka arkhivnoho menedzhmentu / Ya.S. Kalakura // Arkhivy Ukrainy. – 2013. – №5. – S.5-17.
16. Kalakura Ya.S. Suchasne arkhivnoznavstvo u Shevchenkovomu universyteti / Ya.S. Kalakura // Studiyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva. – T.4. – Kyiv, 1999. – S.58-62.
17. Kalakura Ya.S. Ukrayins'ke arkhivnoznavstvo: kryteriyi natsional'noho / Ya.S. Kalakura // Studiyi z arkhivnoznavstva ta dokumentoznavstva. – T.22-23. – Kyiv, 2015. – S.17-20.
18. Kalakura Ya.S. Upravlinnya personalom u systemi arkhivnykh ustanov / Ya.S. Kalakura // Arkhivy Ukrainy. – 2015. – №1. – S.94-110.
19. Kalakura Ya.S. Upravlins'ki rishennya v strukturi arkhivnoho menedzhmentu / Ya.S. Kalakura // Arkhivy Ukrainy. – 2014. – №2. – S.92-105.
20. Kalakura Ya.S. 70 rokiv arkhivnoznavchyy kafedri Kyivskoho universytetu / Ya.S. Kalakura, M.H. Shcherbak // Arkhivy Ukrainy. – 2014. – №4-5. – S.338-345.
21. Klymenko T. Priorytetni napryamy diyal'nosti oblasnykh arkhivnykh ustanov Ukrainy na suchasnomu etapi yikh rozvytku / T. Klymenko // Studiyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva. – 2015. – T.22-23. – S.21-25.
22. Kotlyarevs'ka N.M. Osnovni napryamky marketynhu i menedzhmentu v arkhivniyi spravi / N.M. Kotlyarevs'ka // Sums'kyi istoriko-arkhivnyy zhurnal. – 2005. – №1. – S.106-107.
23. Lyakhots'kyy V. Osnovni napryamy diyal'nosti Ukrayins'koho derzhavnogo naukovo-doslidnoho instytutu arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva / V. Lyakhots'kyy // Studiyi z arkhivnoyi spravy ta dokumentoznavstva. – T.1. – Kyiv, 1996. – S.4-12.
24. Matyash I. Arkhivna nauka i osvita v Ukraini 1920-1930-kh rokiv / I.B. Matyash. – Kyiv, 2000. – 592 s.
25. Matyash I. Arkhivnoznavstvo: metodolohichni zasady ta istoriya rozvytku / I.B. Matyash. – Kyiv: VD «KMA», 2012. – 515 s.
26. Matyash I.B. Ponyattya pro arkhivnoznavstvo yak nauku: geneza zmistu / I.B. Matyash // Arkhivy Ukrainy. – 2010. – №1. – S.49-75.
27. Matyash I. Ukrayins'ka arkhivna periodyka 1920–1930-kh rr.: istoriya, bibliografiya, bibliometriya / I.B. Matyash. – Kyiv, 1999. – 480 s.
28. Matyash I.B. Ukrayins'ke arkhivnoznavstvo: osnovni periody ta etapy rozvytku / I.B. Matyash // Arkhivy Ukrainy. – 2008. – №1. – S.57-65.
29. Mityukov O.H. Arkhivne budivnytstvo na Ukraini (1917-1973) / O.H. Mityukov. – Kyiv: Naukova dumka, 1975. – 271 s.
30. Narysy istoriyi arkhivnoyi spravy v Ukraini / Za zah. red. I.B. Matyash ta K.I. Klymovoyi. – Kyiv: VD «KM Akademiya», 2002. – 612 s.
31. Papakin H.V. Do pytannya pro zakonodavcho-normatyvne zabezpechennya arkhivuvannya dokumentiv / H.V. Papakin // Sums'kyi istoriko-arkhivnyy zhurnal. – 2009. – №VI-VII. – S.7-16.
32. Prykhod'ko L.F. Teoretychni ta prykladni aspekty doslidzhennya arkhivnykh audiovizual'nykh dokumentiv / L.F. Prykhod'ko // Arkhivy Ukrainy. – 2015. – №4. – S.7-43.
33. Seliverstova K.T. Naukovo-metodychne zabezpechennya ekspertyzy tsinnosti dokumentiv / K.T. Seliverstova // Arkhivy Ukrainy. – 2014. – №4-5. – S.131-151.
34. Spetsial'ni haluzi istorichnoyi nauky: Zb. na poshanu Marka Yakymovycha Varshavchyka / Redkol.: Ya.S. Kalakura (hol. red.) ta in. – Kyiv, 1999. – 211 s.
35. Ukrayins'ka arkhivna entsyklopediya / Redkolehiya: I.B. Matyash (holova) ta in. – Kyiv, 2008. – 680 s.
36. Ukrayins'ke arkhivnoznavstvo: istoriya, suchasny stan ta perspektyvy. – Kyiv, 1997. – Ch.I. – 380 s.
37. Ukrayins'ki arkhivisty: Biobibliohr. dovid. U 3-kh vyp. Vyp. I. XIX st. – 1930-ti rr. / Uporyad.: O.M. Koval', I.B. Matyash, V.S. Shandra. – Kyiv, 1999. – 367 s.
38. Ukrayins'ki arkhivisty: Biobibliohr. dovid. U 3-kh vyp. Vyp.2. 1940-1960-ti rr. / Uporyad.: T.V. Portnova. – Kyiv, 2002. – 254 s.
39. Fedorchenko I. Ukrayins'kist' i natsional'nyy kharakter: spivvidnoshennya ponyat' / I. Fedorchenko // Ukrayinoznavchyy al'manakh. – 2010. – Vyp.2. – S.241-243.
40. Khrestomatiya z arkhivnoznavstva: Navch. posib. dlya stud. ist. spets. vyshch. navch. zakl. / Uporyad.: H.V. Boryak, I.B. Matyash, R.Ya. Pyrih. – Kyiv: VD «KM Akademiya», 2003. – 408 s.
41. Khomych I.M. Problemy ukrayins'koyi arkhivnoyi nauky ta osvity v suchasniy istoriografii / I.M. Khomych // Sums'kyi istoriko-arkhivnyy zhurnal. – №XVIII-XIX. – 2012. – S.7-11.
42. Khrystova N. Arkhivne opysuvannya: istoriya ta aspekty podal'shoho rozvytku / N. Khrystova // Arkhivy Ukrainy. – 2009. – №3-4. – S.21-27.
43. Shevchenko F.P. Mistse ta rol' arkhivnoznavstva sered inshykh spetsial'nykh istorichnykh dystsyplin / F.P. Shevchenko // Druha respublikans'ka naukova konferentsiya z arkhivnoznavstva ta spetsial'nykh istorichnykh dystsyplin. – Kyiv, 1967. – S.10-11.